

АГРАРНО И РУРАЛНО ПРЕДУЗЕТНИШТВО У АГРОБИЗНИСУ СРБИЈЕ И ЕВРОПСКИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА

Р. Милановић¹

Апстракт: Циљ рада је да се укаже на појам, дефиницију и функцију аграрног предузетништва и предузетничких програма у агробизнису Србије и европским интеграцијама. Затим се указује на неке могућности да се постане предузетник пољопривреде и села, односно аграрног и руралног предузетништва. Потом, на потребу израде бизнис плана као и на неке програме предузетничког ангажовања у домену пољопривреде и на селу.

Кључне речи: аграрно и рурално предузетништво, бизнис план, мала и средња предузећа, предузетнички програми, агробизнис, пољопривреда и село.

Увод

У овом раду ће бити истраживани: 1. појам и дефиниција аграрног и руралног предузетништва, малих и средњих предузећа и агробизниса, као и 2. стање, могућности и ограничења развоја МСП у агробизнису и на селу. Поменућемо бизнис план и неке програме предузетничког ангажовања у пољопривреди и на селу у границама простора рада којим нам то дозволи.

1. Појам и дефиниција аграрног и руралног предузетништва, малих и средњих предузећа и агробизниса

Појмови аграрно (пољопривредно) и рурално (сеоско) предузетништво представљају изведене појмове из литературе и праксе модела мултифункционалне пољопривреде, односно интегралног руралног и одрживог развоја пољопривреде и села развијених европских земаља, посебно чланица ЕУ, за који су се ове земље определиле. Поред овог, у свету

---

¹ Др Ратомир Милановић, научни сарадник, Институт за економику пољопривреде, Београд, Волгина 15, Тел: 3185441, 2781183, E-mail: iepbgdyu@eunet.yu

су позната још два модела развоја пољопривреде: монофункционални развој пољопривреде (земље Азије и Африке) и профитно оријентисани модел развоја пољопривреде (земље Латинске Америке). Мултифункционалност пољопривреде значи обезбеђење производње хране и других корисних аутопута, без тржишне цене (позитивне екстерналије) у чијем интересу друштво интервенише одговарајућим субвенцијама. Реч је заправо, о делатностима које нису усмерене само на повећање "пољопривреде ради производње", већ на "пољопривреду ради заштите", јер позитивне екстерналије (корисни аутопути без тржишне цене) обухватају: безбедност произведене хране за становништво и на нивоу који је неопходан за активан и здрав живот: подједнака доступност одговарајућој; као и одговарајући рурални услови здравог живота и еколошка заштита животне и радне околине (биодиверзитети, пејзаж, заштита од поплаве, ерозије, штеточине, загађивање земљишта, ваздуха и воде). Вођење рачуна о свим тим еколошким условима, с циљем да се створи одрживи пољопривредни систем који ће задовољити потребе садашњости и без довођења у питање способност будућим генерацијама да задовоље своје потребе се дефинише пак, као одрживи (усклађен или уравнотежен) развој, док се под интегралним руралним развојем, поред примарне пољопривреде, обухватају прерађивачка индустрија, водопривреда, шумарство, лов, риболов, трговина, туризам и занатство, као и друге услужне делатности које прате пољопривреду и живот на селу, односно међусобно повезане привредне делатности и активности повезане са агробизнисом. Ми бисмо, за потребе овог рада, ове пратеће делатности назвали аграрним и руралним предузетништвом. У нашим пак, условима ту треба подразумевати: 1. мала и средња предузећа у домену пољопривреде, рибарства, шумарства и водопривреде, као и њихове производне, прерађивачке и услужне погоне на селу, 2. приватне производне и услужне радње сеоског занатства и трговине, 3. мала предузећа и радионице домаће радиности и агенције сеоског и ловног туризма и 4. предузетничко ангажовање у реализацији пројеката и програма у оквиру пољопривреде, рибарства, шумарства и водопривреде и на селу.

Владина дефиниција појма предузетника² је да је то особа са способностима и знањима која му омогућавају да премешта економске ресурсе из једне области ниже, у дугу област више продуктивности и већег профита.

Под предузетником у аграрном и руралном предузетништву треба, по нашем мишљењу, подразумевати особу која преузима ризик улагања свог капитала и знања у оснивање, организовање и вођење пословања свог предузећа (радње) или неког другог пословног подухвата и иновације ради

---

² Програм развоја предузетништва и приватних МСП у Србији (2002): Одбор за РЕОЦ, Београд, стр. 19

остваривања профита (зараде) на уложени капитал и знање у пољопривреди и на селу.

Када је реч о дефиницији малих и средњих предузећа (МСП), избор система критеријума за дефинисање, односно поделу предузећа на мала, средња и велика, у европским земљама и код нас се разликује. Ипак, најчешће се користе три врсте критеријума: статистички, функционални и институционални (власнички) критеријуми.

Наша законска³ регулатива полази од некакве комбинације, ових критеријума, па се под средњим предузећима (правним лицима) сматрају она која на дан састављања финансијских извештаја испуњавају најмање два од следећих критеријума:

1. да је просечан број запослених од 50 до 250;
2. да је годишњи укупан приход од 2.500 до 10 милиона евра, у динарској противвредности;
3. да је просечна вредност имовине од 1 милион до 5 милиона евра, у динарској противвредности.

Предузећа која имају ниже износе у показатељима код најмање два од наведених критеријума, сматрају се мала предузећа, а предузећа која имају веће износе у показатељима код најмање два од наведених критеријума, сматрају се великим предузећима. Ако неко предузеће има различите показатеље по наведеним критеријумима, тако да не испуњава најмање два од наведених критеријума за разврставање, то предузеће ће се сматрати средњим предузећем. Малим предузећима, односно правним лицима, у смислу овог закона, се сматрају и предузетници.

На нивоу⁴ ЕУ, (према дефиницији из 2002. г.), средњим предузећима се сматрају она предузећа која запошљавају до 250 запослених, укључујући ту микро-предузећа, мала и средња предузећа. Разврставања се даље врше према следећим критеријима:

1. врло мала предузећа, позната као микро-предузећа, са мање од 10 запослених;
2. мала предузећа, са мање од 50 запослених и са годишњим пословним прометом мањим од 9 милиона евра или укупном салдо билансом до 10 милиона евра;

³ Закон о рачуноводству и ревизији (2002): СЛ СРЈ бр. 71.

⁴ Програм развоја предузетништва, о.ц. , стр. 36-38.

3. средња предузећа, са 50 до 250 запослених и са годишњим пословним прометом мањим од 50 милиона евра или са укупним салдо билансом до 43 милиона евра.

Под агробизнисом у овом раду подразумевамо следеће пољопривредне сегменте: агрокомбинате (државне фарме са прехранбеном индустријом), предузећа (инокосна и ортачка), државне задруге и приватне фармере (сељаке).

У земљама са развијеном пољопривредом се под агробизнисом подразумева збир примарне ратарске и сточарске производње, складиштење аграрних и са њима повезаних сировина и производа, транспорт, паковање, маркетинг, финансије, образовање, средства масовне комуникације, институције и држава која опслужује ове делове привреде⁵. Наша званична статистичка служба не прати посебно агробизнис, већ само пољопривреду као целину, па ће и предмет наших даљих разматрања у раду бити мала и средња пољопривредна предузећа (МСПП).

2. Стање, могућности и ограничења развоја малих и средњих предузећа у агробизнису и на селу

У нашој земљи постоје огромне и неискоришћене могућности за развој малих и средњих предузећа у агробизнису и на селу. На то указује и стање броја предузећа, броја запослених у њима, заостајања у односу на раст броја становника, као и на број МСП-а у другим привредним делатностима у Србији.

У Београду је 1908. године било само 20 предузећа са око 2.538 запослених лица. Од тога је 662 лица било запослено само у 1 предузећу за прераду дувана. Затим, 324 лица у предузећу за производњу електричне енергије, око 280 лица у 2 тадашње стругаре и 250 лица у 1 ливници. Остала запослена лица била су у малим предузећима за производњу шибица, картонаже, сита, трикотаже, сламних шешира, тканина, рубља, кланицама и производњи чоколада и бомбона.

У Србији је 1928/29. године било око 134 малих и средњих предузећа у неких 17 већих градова и 232,9 хиљада становника или 1.738,1 становника по једном предузећу, односно 4.658 становника по једном предузећу прехранбене индустрије. Од укупног броја (134) МСП-а, њих 50 или 37,3 %

---

⁵ Љутић Бранко (1995): Однос агробизнис фирми, задруга и банака, зборник: Иновације у агробизнис менаџменту, стр. 61 и Закић Зорка (1995): Развојна питања теорије и праксе настајања и функционисања великих система у модерном агрокомплексу, зборник: Развој пословних система у агробизнису, Сава Центар, Београд, стр. 26

било је из домена прехранбене индустрије, и то: 38 млинова жита, 6 пивара, 2 фабрике конзерви и салама, 2 кланице, фабрике и салама и 2 фабрике уља. Осталих 84 МСП-а или 62,7 % су се односила на текстилну и грађевинску делатност.

У 1998. години⁶, укупан број предузећа у СЦГ је био утврђен на 74.453 предузећа, према ондашњој дефиницији⁷. Од овог броја, 71.040 или 95,4 % су била мала и 2.500 или 3,4 % су била средња предузећа из свих привредних делатности. Великих предузећа било је 913 или 1,2 %.

Само у Србији, било је 68.319 предузећа или 91,7 % у односу на број предузећа у СЦГ (74.453), од чега малих 65.083 или 95,3 %, средњих 2.378 или 3,5 % и великих 858 или 1,2 %.

У 2001. години, у Србији је било регистровано⁸ 62.733 предузећа, од чега је малих предузећа било 58.856 или 93,8%, средњих 2.747 или 4,4% и великих предузећа 1.130 или 1,8%. Она су запошљавала 1.395.011 лица, од чега у малим предузећима 314.962 лица или 22,6%, средњим предузећима 286.350 лица или 20,6% и великим предузећима 793.699 лица или 56,8%. У погледу делатности, МСП је било највише у домену трговине 27.440 или 43,7%. Затим, индустрији и рударству 12.217 (19,5%), финансијским и другим услугама 8.302 (13,2%), пољопривреди, шумарству и водопривреди 3.264 или 5,2%, грађевинарству 3.210 (5,1%), занатству 2.264 или 3,6%, образовању и култури 2.105 (3,4%), саобраћају и везама 1.881 (2,9%), угоститељству и туризму 1.208 (1,9%), стамбено-комуналној делатности 483 (0,7%), здравственој заштити 304 (0,5%) и друштвено-политичким заједницама 55 (0,3%).

На располагамо подацима за периоде после 2001. године, али би се могло предпоставити, на основу наше стварности, да је развој био неповољан, посебно због великог броја банкрота МСП-а. Исто тако, простор и време нам не дозвољавају да се бавимо обрадом осталих компоненти аграрног и руралног предузетништва, можда на неком другом месту и раду. Овде желимо још да, само кратко, назначимо нека од ограничења и могућности даљег развоја малог бизниса и предузетништва пољопривреде и села у нашој земљи и њиховог укључивања, путем интеграција, на ниво ЕУ, односно светски ниво.

Као нека од најчешћих ограничења могла би се навести следећа: 1) присутно заостајање села у преласку од старог традиционалног начина производње друштвеног живота на модерни, односно још увек дубоко

⁶ СГЈ (1999) и подаци ЗОП

⁷ Зборник МСП (1998): Институт БК, Београд

⁸ Програм развоја предузетништва, о.ц., стр. 38.

укорењени културни обрасци старог аграрног друштва и њихови отпори и подозрења према свему што је ново, па и малим и средњим предузећима на селу као “фабрикама на ливади”; 2) на нашем селу непостоји традиција активности у форми предузећа, каква се развијала у градовима. У већини села и породичних газдинстава је задржана “традиционална” рационалност заснована на традиционалној култури сељачког друштва, па оснивање МСП-а на селу нема довољно широку подршку у припремљености сеоског становништва за запослење и МСП-а – мимо традиционалног облика пољопривредне делатности, домаће радиности и сеоског занатства која прате пољопривреду; 3) преовлађујући облик ситног пољопривредног поседа и сиромаштва које такав посед доноси, условљава немогућност шире финансијске подршке предузетничким подухватима и оснивању МСП-а у пољопривреди и на селу. Мала приватна газдинства заправо, немогу да издрже тржишну утакмицу сопственим приходом од малих пољопривредних поседа, па се стога брзо раслојавају. Стога би предузетништвом и малим бизнисом у пољопривреди и на селу могли да се баве сељаци са већим поседом, предузетници из града и повратници са рада у иностранству; 4) све је више старачких домаћинстава и старења становништва у нашим селима, а то само по себи ствара незаинтересованост за било какав бизнис на селу, јер због старости није у могућности или не жели да се бави нечим новим, осим пољопривредом; 5) вредносне оријентације сеоског становништва, посебно омладине, се све више померају ка прихватању циљева лагодног живљења и брзог успеха без напорног рада, уз напуштање старих сеоских вредности живљења које су биле темељ традиционалног друштва, његове стабилности и сигурности сваког појединца. Ово је посебно изражено код дела сеоске омладине, а могло би бити ограничење бржег развоја малог бизниса и предузетништва, посебно МСП-а на селу, где остварење профита и успех на тржишту захтева напоран рад, истрајност и ризик. Ова померања у вредносном систему сеоског становништва често доводе до појава сеоског шверца, бесправног рада и некавалитетне производње и услуга МСП-а на селу; 6) социјално-психолошке карактеристике сеоског становништва да се “протеже према губеру” и ослања на “властиту памет и снаге”, могле би такође бити озбиљно ограничење бржег бржег развоја малог бизниса и предузетништва на селу; 7) многа наша села немају потребну инфраструктуру – модерне путеве, ПТТ и мреже, водовод и канализацију која је неопходна за оснивање и пословање МСП-а у сеоским срединама. То имају само урбанизована села Војводине, богатија села у Поморављу и села у близини већих индустријских центара, док је већина села брдско-планинских подручја наше земље за много тога ускраћена, што се јавља као веома озбиљно ограничење. Поред наведених, на развој малог бизниса и предузетништва у пољопривреди и селу - делују и сва ограничења малог бизниса и предузетништва у земљи, као целини, да их овде не наводимо.

Када су у питању могућности, по нашем мишљењу, могући су следећи важнији правци развоја аграрног и руралног предузетништва, и то: 1) приватна мала и средња производна, прерађивачка и услужна предузећа на селу; 2) приватне производне и услужне радње сеоског занатства и трговине; 3) мала предузећа и радионице домаће радиности, сеоског и ловног туризма и 4) предузетничко ангажовање у развој пројеката и програма пољопривреде, рибарства, шумарства и водопривреде.

Да би се у малом или агробизнису успело, потребно је урадити добар бизнис план и одабрати профитабилан програм предузетничког ангажовања. Простор нам, међутим, не дозвољава детаљније разматрање ове проблематике. Стога само кратко напомињемо да, у зависности од врсте методологије, делатности и намене, бизнис план може да се ради у различитим варијантама, али је веома важно да садржи финансијске пројекције. Тако, на пример, бизнис план у малом пољопривредно-прерађивачком предузећу које жели да улаже у одређени пословни подухват - програм, могао би да садржи 10 елемената, и то: резиме, општи историјски подаци и оцена способности пољопривредног предузећа, приказ производње, приказ менаџмента и запослених, тржиште и маркетинг функције, опис производног процеса, финансијске информације, оцена фактора ризика, динамичка оцена пројекта и разне прилоге финансијских пројекција добитака и губитака, биланса, ревизорских извештаја и сл. Слично би било и код израде бизнис планова за мала предузећа из других делатности и предузетничких програма. При овоме је веома важно да финансијске пројекције буду веома детаљно обрађене, али и атрактивне, како би привукле пажњу и дефинитивно определиле потенцијалног партнера да бизнис план прихвати и одобри његово финансирање и реализацију. Он је, исто тако, пословна тајна и треба водити рачуна да се његови елементи и подаци, посебно статистички, не злоупотребе давањем конкуренцији на увид. Стога се не саветује свим потенцијалним партнерима давати бизнис план у целини, већ по деловима: **Резиме са писмом о пословним намерама, Бизнис план без додатака, и Додатак бизнис плана.** При томе:

1. **Резиме** бизнис плана треба да *укаже* да је програм, као тржишно атрактиван, инвестиционо сигуран, и *обострано профитабилан и за потенцијалног партнера и за инвеститора.*
2. **Бизнис план** треба да пружи *аргументацију* навода из Резимеа и покаже да је програм, организационо, менаџерски, технолошки, производно, тржишно и маркетиншки, као и кадровски *оптимално квантитативно и квалитативно димензионисан.*
3. **Додатак**, са посебним додатним кључним детаљима и класификованим пословним подацима који се непосредно односе на пословну политику, позициони капитал и потенцијал фирме треба да *поврди* да је пројекат *реално изводљив.*

Широка је лепеза програма предузетничког ангажовања⁹. То би могле да буду: мале пекаре са производњом тестенина; мале млекаре са продавницом млечних прерађевина; мале кланице стоке и прерадом меса; мале пиваре; мале фабрике уља и биљних масти; мале шећеране; мале винарије вина и сирћета. Затим, мала предузећа за производњу воћних сокова, газираних пића и минералне воде; мала предузећа за гајење, откуп, прераду и паковање воћа, поврћа, рибе, гљива, шумских плодова, лековитог и ароматичног биља.

Када је питању ЕУ, овде се значајни напори чине, на развоју пољопривреде и агробизниса, па су и мали бизнис и предузетништво у том знаку. Различита је међутим, развијеност пољопривреде земаља чланица као и број запослених у пољопривредној делатности. Тако, на пример, на нивоу Уније као целине око 5,3% је учешће запослених у пољопривреди. Најмање запослених у пољопривреди има Уједињено краљевство (УК) само 2,1%, а највише Грчка (20,4%). Исто тако, Данска је чланица Европске Уније са најмање ситних пољопривредних поседа (1-4 ха), док је Португал земља са највише оваквих поседа, чак 74,4%. У погледу финансирања пољопривреде, задњих десетак година је готово $\frac{3}{4}$ буџета Уније одлазило на финансирање развоја пољопривреде, од чега је добар део био усмераван на развој малих и средњих пољопривредних предузећа, сточарских и живинарских фарми, као компоненти малог бизниса и предузетништва Европске Уније. Цени се да су мала и средња предузећа, до 250 запослених, 90-тих година учествовала са 95% у броју предузећа и са око $\frac{2}{3}$ укупном броју запослених у Унији. Европски савет, преко својих комисија, од 1993. године разним мерама и акцијама помаже бржи развој малих и средњих предузећа Уније.

С друге стране, МСП су, на неки начин - директно или индиректно, стално у функцији агробизниса и пољопривреде уопште, односно "око пољопривреде". Ту би се могло навести разна МСП из домена водопривреде, шумарства, рибарства, лова, сеоског туризма, занатства и домаће радности. Затим, сеоске здравствене и ветеринарске амбуланте за очување здравља људи и животиња, мали погони за прераду отпадака из пољопривреде и биљне производње, као и предузетнички програми и пројекти. За развој предузетништва у нашој земљи, аграрног и руралног посебно, од изузетног значаја и утицај спољнег окружења европских земаља, посебно ЕУ. Стога би чвршће економско и политичко повезивање наше земље са тим земљама, путем разних интеграционих процеса - могло би да буде од великог значаја, поред осталог, и за веће учешће производа пољопривреде, аграрног и руралног предузетништва, у којима имамо компаративне предности на тржишту тих

⁹ Зборник (2004): Предузетнички менаџмент - бизнис план и бизнис програми, ИБК Београд, стр. 309-407. (наведен 291 бизнис програм)

земаља. Затим, пружању разних услуга, слободнији приступ капиталу и кретање људи. На том путу је међутим, много препрека које треба савладати.

Време промена и заокрета, у коме живимо, стога захтева другачије односе према нашем ближем и даљем окружењу – односима према земљама централне Европе, нарочито чланицама ЕУ, европским и трансатланским интеграцијама. Промене и заокрети су тешки и болни у животу сваког човека. На нивоу нација и држава – то је још теже, посебно ако су дубоке и праћене реформским захватима, као што је случај са нашом земљом, која се определила за европске интеграције, односно трилатерално уклапање (ЕУ – САД – Русија). При томе, уклапање наше земље у европске интеграције представља сложене врсте тешкоћа, јер је реч о интеграцијама са земљама ЕУ које су на далеко вишем нивоу привредног развоја, у којима се процеси интеграција одвијају већ деценијама, земљама тржишног система привређивања и предузетништва, са високим животним стандардом становништва и које нису имале сукобе и ратове, по националним, верским и идеолошким основама. Стога такво уклапање наше пољопривреде, а у оквиру ње агробизниса, аграрног и руралног предузетништва, путем европских интеграција – представља посебне тешкоће и захтева пуно времена и напора.

Закључак

Једно од основних карактеристика друге половине 21. века у свету биће велики број малих и средњих предузећа у агробизнису, односно аграру и руралу. На то указује несмањена експанзија светског становништва, што ће још више повећати потребу за више хране, у условима ограничених обрадивих пољопривредних површина и ограничених ресурса здраве воде, али и за новим радним местима, изван индустрије и великих градова, у агробизнису и на селу.

1) Кичму развоја малог бизниса и предузетништва чиниће приватни сектор својине. Приватна својина се, историјски гледано, као некаква црвена нит провлачила кроз све системе и као феникс из пепела, поново рађала и стварала, била је, остала и биће - неуништива. Приватни сектор пољопривреде, малог бизниса и предузетништва су били – основ за преживљавање и промотор изласка наше земље из кризе, али ће бити и камен темељац за укључивање наше земље у европске и трансатланске интеграције, глобализацију и нови економски поредак.

2) Потребно је појам, критеријуме и дефиницију малог бизниса и предузетништва, посебно МСП-а усагласити са истима у ЕУ и земљама трансатланских интеграција, како би било могуће праћење њиховог стања и развоја на европском и светском нивоу, али и ради коришћења предности у погледу мера помоћи и кредита на нивоу ЕУ за МСП-а. Статистички подаци

и законска регулатива морају бити међународно упоредиви и јавно публиковани.

3) Потребно је извршити редефинисање МСП-а у смислу њиховог прилагођавања потребама и специфичностима агробизниса, односно аграра и пословања МСП-а у руралним условима. Тежи су услови пословања у селима брдско-планинског подручја у односу на села и равнице Војводине. То би ваљало уредити посебним законом о МСП-у, а држава би морала имати обавезујућу улогу да финансира оснивање и развој тако дефинисаних МСП-а у аграру и руралу, односно да мере пореске и кредитне политике буду у функцији тога развоја, његовој заштити, подршци и подстицајима. Исто тако, званична статистичка служба треба да прати и објављује податке о аграрном предузетништву и програмима о агробизнису, односно аграру и руралу.

4) Када су у питању интеграције, европске или трансатланске, потребно је да наша земља у њима буде равноправно уважавана, као чланица Уједињених нација, а не као "европска провинција" са вишком радне снаге и земља за извоз "прљавих технологија", отровних хемикалија за заштиту биља и "контејнер" за спаљивање нуклеарних отпада.

Литература

1. Божовић Ивана (2003): Доношење Одлука у ЕУ - фазе и процедуре (превод), Агенција за унапређење државне управе, Београд
2. European Commission (1997): *Europe from A to Z, Guide to European Integration*, Luxembourg
3. European Commission (1997): *Agenda 2000. Commission Opinion on Bulgarias application for membership of the EU*, Luxembourgж
4. Зборник (2004.): *Предузетнички менаџмент – бизнис план и бизнис програми*, ИБК, Београд
5. Krelasok (2001): *Law and Institutions of the European Union*, seventh edition, Butterworths, London
6. Craing P. Graine B. (1998): *EU Law – Text, Cases and Materials*, Oxford, University Press.
7. Spencer, J., Prus, A. (2000): *Self – Employment, Making it Work for You*, London, Cassel Wellington House.
8. IX European Congress of Agricultural Economist (1999): *European Agriculture facing the 21st Century in a Global Context*, Warshaw, Poland

9. СЛ СРЈ (71/2002) Закон о рачуноводству и ревизији
10. Hardli S. Hart M. Albreaths Z. Katos A. (1995): *An Enlarged Europe, Regions in Competition*, London, Jessica Kingsley Publishers Ltd.
11. *Law For the Small Business (1995)*, London, Eight edithor, Kogan Page Limited.
12. Програм развоја предузетништва и приватних МСП у Србији (2002), Одбор за РЕОЦ, Београд
13. Roney, A. (2000): *EC/EU Fact Book, a Complet Guide*, London, Kogan Page Limited.
14. Регионалне интеграције на Балкану, ИЕП, Београд, зборник (2005): Мултифункционална пољопривреда и рурални развој, ИЕП, Београд
15. Walters M. (1996): *Globalization*, Clays Ltd., London

UDC: 631.56:334.722(497.11)EU

**AGRARIAN AND RURAL ENTREPRENEURSHIP IN THE
SERBIAN AGRIBUSINESS AND EUROPEAN INTEGRATIONS**

Ratomir Milanović, Ph.D.
Institute of Agricultural Economics, Belgrade

Abstract

In the beginning of this paper, as an introduction, a notion, definition and content of agrarian and rural entrepreneurship, especially SMEs, in model of multifunctional agriculture of the european countries, especially EU, has been given. Then, author considers situation possibilities and limitations SMEs, as the best and important component Serbian agrarian and rural entrepreneurship and some Entrepreneurs programs in function of the Serbian Agribusiness an European integrations. Finally, author indicates need for makes Business plan subjects of small business and become entrepreneurship and some possibilites to be become entrepreneur at the Agrarian and Rural entrepreneurship.

Key words: agrarian and rural entrepreneurship, business plan, SMEs, entrepreneurs program, agribusiness.